

КАЗАНСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ АБАЙ

«TURKIY XALQLARNING MA'NAVIY INTEGRATSIYASI: TILI, ADABIYOTI, MADANIYATI»

MAVZUSIDAGI II XALQARO ILMIY-NAZARIY KONFERENSIYA

TOSHKENT - 2025

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

**«TURKIY XALQLARNING MA'NAVIY
INTEGRATSIYASI: TILI, ADABIYOTI,
MADANIYATI»**

**MAVZUSIDAGI II XALQARO ILMIY-NAZARIY
KONFERENSIYA MATERIALLARI**

TOSHKENT - 2025

Mazkur ilmiy maqolalar to'plamida «Turkiy xalqlarning ma'naviy integratsiyasi: tili, adabiyoti, madaniyati» II Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari jamlangan. Maqolalarda turkiy tillarning rivoji va o'zaro o'xshashliklarini, umumiy adabiy merosimizni ilmiy asosda chuqur o'rganish; madaniy aloqalarni zamonaviy texnologiyalar orqali kengaytirish; tarjima va adabiy almashinuv orqali xalqaro miqyosda muloqotni kuchaytirish; raqamli platformalar orqali integratsiyani amalga oshirishga oid fikrlar yoritib berilgan. To'plamdan dunyo bo'yicha taniqli turkiyshunos olimlar, metodistlar, o'qituvchilar hamda ToshDO'TAU iqtidorli talabalarining maqolalari ham o'rin olgan.

To'plam til va adabiyot ta'limi bilan shug'ullanuvchi professor-o'qituvchilar, shu sohaning tadqiqotchilari, magistrant va talabalarga mo'ljallangan.

Taqrizchilar:

G.Asilova – *pedagogika fanlari doktori (DSc), professor.*

G.Norimova – *filologiya fanlari nomzodi, dotsent.*

Tahrir hay'ati:

S.Muhamedova, S.Qambarova, O.Turaqulova,
Y.Shirnova, M.Yo'ldosheva.

Mazkur to'plam matni Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Kengashining 2025-yil 2-iyundagi 10-sonli majlisida muhokama qilinib, nashrga tavsiya qilingan.

Izoh: Maqolalarning ilmiy saviyasi uchun mualliflar o'zlari mas'uldirlar.

3. Ҳамраев К. Ҳозирги ўзбек ҳикоясида композиция поэтикаси. Фил. фан. фал. док. дисс. автореф. – Тошкент. 2018.
4. А.А'zam. Ro'yo yoxud G'ulistonga safar. – Т.: Yangi asr avlodi, 2011. – В. 299.

DOI: 10.52773/tsuull.conf.2025/AZZF3709

"AZƏRBAYCAN OĞLU ÖZBƏK ŞAİRİ" MAQSUD ŞEYXZADƏ YARADICILIĞINA NƏZƏR

Sayalı Cəfərova

Türkoloji mərkəz, mütəxəssis

Azərbaycan dövlət Pedaqoji Universiteti

saya.jafarova@mail.ru

Orcid:0009-0003-7052-8097

(994) 55 455 35 31

Xülasə

Əslən Azərbaycandan olan Maqsud Şeyxzadə XX əsr özbək mədəniyyəti tarixində həm şair, həm dramaturq, həm də ədəbiyyatşünas və dilşünas ailm, dünya klassiklərinin əsərlərini özbək dilinə çevirən mütərcim, folklorşünas və publisist kimi tanınmışdır. 1928-ci ildə imperiya ideoloqlarının əmri ilə üç illiyə Qafqazdan sürgün olunur. O Sovet hakimiyyətinin tərəfdarı və təbliğatçısı olmamışdır. Elə buna görə də gənc şair 1928-ci ildə Dağıstandan Özbəkistanın Daşkənd şəhərinə göndərilir. Onun bu şəhərdə həyatının tamamilə yeni dövrü başlayır. Tezliklə özbək dilinin sirlərinə bələd olan M.Şeyxzadə 1928-ci ildən mütəmadi olaraq özbək dilində yazdığı şeir və məqalələrlə mətbuatda görünməyə başlayır. XX əsr özbək ədəbiyyatının klassiklərinə çevriləcək sənətkarlarla bir sırada çalışır və öz layiqli yerini tutur. Maqsud Şeyxzadə poeziyası ülvə məhəbbət, insani münasibətlər, dostluq telləri, nəsihətamiz duyğular, ali hisslər üstündə yaranıb. Şeirləri sadə və eyni zamanda dərin mənalı olmaqla yanaşı, həm də cəmiyyətin, insanın və təbiətin müxtəlif aspektlərini özündə əks etdirir. Maqsud Şeyxzadənin poeziyası, əsasən həyatın müxtəlif çətinlikləri, insanın daxili mübarizəsi, təbiət və vətən sevgisi ilə bağlıdır. Şairin əsərlərində, insanın və cəmiyyətin mənəvi aləmi əsas mövzulardan biridir. Onun şeirlərində ən çox qarşılaşılan motivlərdən biri insanın öz daxili dünyası ilə mübarizəsidir. Həmçinin, Şeyxzadə təbiətə olan xüsusi sevgisini və onu insanın həyatındakı yeri barədə düşündürən fikirlərini də əsərlərində geniş şəkildə ifadə edib.

Açar sözlər: özbək, şair, Sovet, şeir, alim.

Annotatsiya

Ozərbaycanda tug'ilgan Maqsud Shayxzoda 20-asr o'zbek madaniyati tarixida shoir, dramaturg, adabiyotshunos va tilshunos, jahon klassikasining o'zbek tiliga tarjimoni, folklorshunos va publistsist sifatida tanilgan. 1928 yilda imperator mafkurachilarining buyrug'i bilan u Kavkazdan uch yilga surgun qilindi. U sovet hukumatining tarafdori va targ'ibotchisi emas edi. Shuning uchun 1928 yilda yosh shoir Dog'istondan O'zbekistonning Toshkent shahriga jo'natildi. Bu shaharda uning hayotining mutlaqo yangi davri boshlanadi. Ko'p o'tmay, o'zbek tili sirlarini yaxshi bilgan M. Shayxzoda 1928 yildan boshlab o'zbek tilida yozilgan she'r va maqolalari bilan muntazam ravishda bosma nashrlarda chiqqa boshladi. U 20-asr o'zbek adabiyoti klassikasi bo'ladigan san'atkorlar bilan birga ijod qilib, munosib o'rin egallaydi. Maksud Shayxzoda she'riyati yuksak muhabbat, insoniy munosabatlar, do'stlik va yuksak tuyg'ular fonida paydo bo'lgan. Uning she'rlari nafaqat sodda va ayni paytda chuqur mazmunli, balki jamiyat, inson va tabiatning turli qirralarini aks ettiradi. Maqsud Shayxzoda she'riyati asosan hayotdagi turli qiyinchiliklar, insonning ichki kurashi, tabiat va Vatanga

muhabbat bilan bog'liq. Shoir asarlarida inson va jamiyatning ma'naviy olami asosiy mavzulardan biridir. Uning she'rlaridagi eng keng tarqalgan motiflardan biri bu insonning ichki dunyosi bilan kurashidir. Shayxzoda o'z asarlarida tabiatga bo'lgan alohida muhabbatini va inson hayotidagi o'rni haqida o'ylashga majbur qilgan fikrlarini ham keng ifodalagan.

Kalit so'zlar: o'zbek, shoir, Sovet, she'riyat, olim.

Summary

Magsud Sheikhzade, originally from Azerbaijan, was known in the history of Uzbek culture of the XX century as a poet, playwright, literary critic and linguist, as a translator, folklorist and publicist who translated the works of world classics into Uzbek. In 1928, by order of the Imperial ideologists, he was exiled from the Caucasus for three years. He was not a supporter and propagandist of Soviet power. That is why in 1928 the young poet was sent from Dagestan to Tashkent, Uzbekistan. A completely new period of his life begins in this city. M., who soon became familiar with the secrets of the Uzbek language. Since 1928, sheikhzade began to regularly appear in the press with poems and articles written in Uzbek. He works on a par with artists who will become classics of Uzbek literature of the twentieth century and takes his rightful place. Magsud Sheikhzade's poetry was born on the strings of sublime love, human relations, friendship, exhilarating feelings and higher feelings. His poems are not only simple and at the same time deeply meaningful, but also reflect various aspects of society, man and nature. Magsud Sheikhzade's poetry is mainly associated with various difficulties of life, the inner struggle of man, love for nature and Homeland. In the works of the poet, the spiritual world of Man and society is one of the main themes. One of the most encountered motives in his poems is the struggle of a person with his inner world. Sheikhzade also widely expressed his special love for nature and thoughts that made him think about his place in human life.

Key words: Uzbek, poet, Soviet, poem, scientist.

Giriş. Əslən Azərbaycandan olan Maqsud Şeyxzadə XX əsr özbək mədəniyyəti tarixində həm şair, həm dramaturq, həm də ədəbiyyatşünas və dilşünas ailm, dünya klassiklərinin əsərlərini özbək dilinə çevirən mütərcim, folklorşünas və publisist kimi tanınmışdır.

O, əslən Qazağın Salahlı kəndindəndi. Azərbaycanın Ağdaş şəhərində anadan olub. Şair bu haqda "Daşkəndnamə" poemasında qeyd edib.

18 fəsildən ibarət olan "Daşkəndnamə" bu xalqın simasında böyük bir xalqın tarixi keçmişinin və bu gününün həqiqətlərini açıb göstərir, şairin vətən qarşısında borcunu, ona qarşı olan sevgisini müəyyənləşdirir:

Vətən ürəyimdə yaşayan bir səs,

Vətənin mənası ulu, müqəddəs!...

Ürəklər ulduzdur, vətən kainat,

Vətəndir yaşamaq, vətəndir həyat. (1, s 487)

İbtidai təhsilini Ağdaşdakı "Rüşdiyyə" məktəbində alıb, 1920-1925-ci illərdə Bakı Müəllimlər Seminariyasında təhsilini davam etdirib. Ona burada dövrün ən tanınmış maarifçi-pedaqoqları və yazıçıları Hüseyn Cavid, Abdulla Şaiq, Cabbar Əfəndizadə, Şamobəy Cəbrayılbəyli, Mədinə xanım Qiyasbəyli kimi böyük ziyalılar dərs demişdir. (1, s 482)

Seminariyanı bitirən Maqsud iki il Dağıstanda müəllim kimi işləməyə göndərilir, əslində sürgün olunur. 1928-ci ildə imperiya ideoloqlarının əmri ilə üç illiyə Qafqazdan sürgün olunur. O Sovet hakimiyyətinin tərəfdarı və

təbliğatçısı olmamışdır. Bu əsərlərinin məzmunundan da aydın görünməkdədir. Elə buna görə də gənc şair 1928-ci ildə Dağıstandan Özbəkistanın Daşkənd şəhərinə göndərilir. Onun bu şəhərdə həyatının tamamilə yeni dövrü başlayır. Tezliklə dost xalqın dilinin sirlərinə gərəyincə bələd olan M.Şeyxzadə 1928-ci ildən mütəmadi olaraq özbək dilində yazdığı şeir və məqalələrlə mətbuatda görünməyə başlayır. O, özbək torpağında da istedadlı yaradıcı gənclərlə – Qafur Qulam, Aybek, Abdulla Qədri, Abdulla Qəhhar kimi şəxslərlə dostluq münasibətləri yaradır. XX əsr özbək ədəbiyyatının klassiklərinə çevriləcək sənətkarlarla bir sırada çalışır və öz layiqli yerini tutur. Eyni zamanda, fəaliyyətində elm sahəsinə daha çox üstünlük verir. Bütün həyatını elmə bağlayan gənc M.Şeyxzadə burada təhsilini davam etdirərək alimlik dərəcəsinədək yüksəlir, 1938-ci ildən ömrünün sonunadək Nizami adına Daşkənd Pedaqoji İnstitutunda özbək ədəbiyyatı tarixindən dərs deyir. Çalışdığı fakültənin dekanı və Özbək ədəbiyyatı kafedrasının müdiri olur. Nəhayət, Özbəkistan elmi tarixində tanınmış alim və pedaqoq kimi ad çıxarır.(2)

Yazdığı birinci əsəri Nəriman Nərimanova həsr etdiyi "Nəriman haqqında Şərq nağılı" olub. Şeyxzadə yaradıcılığının ilk illərində əsərlərini Azərbaycan dilində yazmaqla onları "Şeyxzadə dəftəri" adı altında toplamışdır.

Maqsud Şeyxzadə poeziyası ülvə məhəbbət, insani münasibətlər, dostluq telləri, nəsihətamiz duyğular, ali hisslər üstündə yaranıb. Şeirləri sadə və eyni zamanda dərin mənalı olmaqla yanaşı, həm də cəmiyyətin, insanın və təbiətin müxtəlif aspektlərini özündə əks etdirir. Maqsud Şeyxzadənin poeziyası, əsasən həyatın müxtəlif çətinlikləri, insanın daxili mübarizəsi, təbiət və vətən sevgisi ilə bağlıdır. Şairin əsərlərində, insanın və cəmiyyətin mədəni aləmi əsas mövzulardan biridir. Onun şeirlərində ən çox qarşılaşılan motivlərdən biri insanın öz daxili dünyası ilə mübarizəsidir. Həmçinin, Şeyxzadə təbiətə olan xüsusi sevgisini və onu insanın həyatındakı yeri barədə düşündürən fikirlərini də əsərlərində geniş şəkildə ifadə edib.

"Simlər, qaranquşlar və qızlar", "Bahar yağışı", "Bənövşə", "İlk sevgi", "Sınaq", "Xəta", "Atmaca" – sevgi duyğulu nəğmələrdir. M.Şeyxzadə yaradıcılıq həyatının yeni səhifəsini açanda məhz folklor qaynaqlarına üz tutub, özbək folklor mənbələrinə istinad edib. Özbəkistana gəldiyi ilk illərdə daha çox özbək folkloruna dair məqalələr yazıb. Bir tərəfdən folklorçu alim kimi "Alpamış", "Qərib və Şahsənəm", "Şirin-Şəkər" kimi eposları tədqiq edir, xalq yaradıcılığını yaşadan Fazil Yoldaşoğlu və başqaları haqqında dəyərli elmi məqalələr yazıb, digər tərəfdən öz yaradıcılığında folklor qaynaqlarından istifadə edib. M.Şeyxzadə yaradıcılığının bütün mərhələlərində bu təsir aydın görünür. "Birlik təranəsi", "Özbək-türkmən bir ananın cüt oğlu", "Ay ilə söhbət", "Yeddilik balladası" və digər şeirlərin söykəndiyi yaşantılarda folklorə aid motivlər xüsusi yer tutur. Maqsud Şeyxzadənin şeirlərində təbiət geniş yer tutur. Təbiət, şair üçün sadəcə xarici bir dünya deyil, həm də insanın daxili aləmini əks etdirən bir aynadır. Onun şeirlərində təbiət elementi tez-tez insanın mədəni vəziyyəti ilə paralel qurulur. Şair təbiətin müxtəlif mövsümlərini, bitki örtüklərini və heyvanları həyatın müxtəlif dövrləri ilə əlaqələndirərək, oxucusunu insan

həyatının və onun müxtəlif mərhələlərinin dərinliklərinə doğru apardığı bir yol açır.(3)

1932-ci ildə Maqsudun on şeirdən ibarət poetik məcmuəsi işıq üzə görünür. Az keçmir ki, özbək qardaşlarımız onu əsərlərinin poetik tutumuna və hər iki xalqın istəklərinə xidmət etdiyinə görə "Azərbaycan oğlu özbək şairi" kimi səciyyələndirirdilər.

30-cu illər M.Şeyxzadə yaradıcılığının ən qaynar dövrlərindən biri kimi yadda qalır. Bu zaman onun "Cümhuriyyət" ("Jumxuriət"), "Yeni divan" ("Ənqi devon"), "Üçüncü kitab" ("Uçinçi kitab") kimi əsərləri nəşr olunur. Burada yer almış nümunələr sırasında özbək poeziyasında rus ədəbiyyatından gələn sərbəst şeir, xüsusən A.Blok, A.Belı, V.Mayakovski yaradıcılığında özünü qabarıq göstərən və Musa Aybək (Taşmühəmmədov) şeirləri üçün də səciyyəvi olan örnəklərə üstünlük verilir.

M.Şeyxzadə V.Mayakovskinin əsərlərini mütaliə və tərcümə edirdi. 40-cı illərdə V.Mayakovskinin "Yaxşı" ("Xoroşo") poeması özbək dilinə tərcümə etmişdi. Bu poemanın təsiri altında M.Şeyxzadənin "Müharibə və nəğmə" ("Janq va kuşik"), "Ürək deyir ki", ("Kunqıl deydi ki...") və digər poetik məcmuələri işıq üzə görünür.

O, bir sıra şeirlərini ballada adlandırır: "Yoldaş Nəvai", "Dəniz balladası", "Günəşlə söhbət", "Üç təbəssüm", "Yeddiillik balladası", "Busə toxumu", "Hafizin ikinci ömrü", "Bənövşə".

Maqsud Şeyxzadənin şeirlərinin dili zəngin, poetik və sadədir. O, hər zaman dərin anlamları sadə və anlaşıqlı şəkildə çatdırmağa çalışıb. Şairin dili çox vaxt emosional, təsirli və aydın olur. Onun şeirlərindəki lirizm oxucunu dərin düşüncələrə, öz həyatına və cəmiyyətə daha fərqli baxmağa sövq edir (4)

Mənzum faciə ənənəsinin davamçısı kimi isə M.Şeyxzadə "Cəlaləddin Mənküberdi" (1941) və "Mirzə Uluğbəy" (1964) əsərlərini qələmə alır. "Cəlaləddin Mənküberdi" və "Mirzə Uluğbəy" mənzum tarixi faciələri ilə özbək dramaturgiyasının mükəmməl əsası qoyulmuşdur. M.Şeyxzadənin dramaturgiya yaradıcılığı özbək ədəbiyyatşünaslarının da, Azərbaycan ədəbi-tənqidinin də daim diqqətini cəlb etmiş, bu haqda xeyli tədqiqat əsərləri yazılmışdır.

"Cəlaləddin Mənküberdi" əsəri partiyanın tapşırığı ilə yazılmışdı. Onda müəllifin 36 yaşı vardı. Az bir vaxta tamamlanan bu əsərin ilk tamaşası çox yüksək səviyyədə keçmiş, böyük səs-səda doğurmuşdu. Müharibə illərində qəhrəmanlıq motivləri, həm də tarixə əsaslanan hadisələr ədəbiyyatın baş mövzusunə çevrilmişdi.

Əsərdə Cəlaləddin, yalnız bir döyüşçü kimi deyil, həm də dövrün çətin şəraitində sülh və ədaləti bərpa etməyə çalışan bir şəxsiyyət kimi təqdim olunur. Bu mübarizənin arxasında, Şeyxzadə, bir tərəfdən şəxsi idealizm və əxlaq, digər tərəfdən isə ölkənin düşdüyü vəziyyətin yaratdığı reallıqlar arasında möhkəm bir gərginlik göstərir.

Şeyxzadə, Cəlaləddin Mənküberdini təqdim edərkən, onun xarakterini psixoloji cəhətdən dərinlən təsvir edir. Bu xüsusiyyət əsərin əsas güc mənbələrindən biridir. Cəlaləddin, yaşadığı müharibə və dövrün siyasi

hadisələri arasında bir psixoloji böhran yaşayır, amma eyni zamanda onun daxili gücü, ideallarına sadiqliyi və döyüş əzmi onu fərqli bir fiqur edir.

Şeyxzadə, Cəlaləddinin tənhalığını və öz mübarizəsi ilə əlaqədar duyğusal və əxlaqi çətinliklərini təsvir edir. Bu mübarizə, yalnız fiziki deyil, həm də əxlaqi bir mübarizədir. Cəlaləddin, dövlətin böhranı ilə mübarizə apararkən həm də öz daxili dünyasında böyük bir mübarizə aparır.

Maqsud Şeyxzadənin əsərinin üslubu, həm klassik Azərbaycan ədəbiyyatının ənənələrini davam etdirir, həm də modern təsvir vasitələrindən istifadə edir. Onun dili zəngin və poetikdir, lakin bir o qədər də aydın və anlaşılandır. Şeyxzadə, əsərin hər bir hissəsində təsvirlər və simvollarla işləyərək, oxuculara Cəlaləddinin daxili dünyasını və mübarizəsini dərinlən hiss etdirir.

Əsərin tematikası, mübarizə, ədalət, dövlətin çöküşü və sülhün bərpası mövzularına toxunur. Həmçinin, öz idealizmindən vaz keçməyən bir şəxsiyyətin, bir tərəfdən siyasi, digər tərəfdən şəxsi əxlaqi prinsiplər arasında bərabərliyi qorumağa çalışan bir fiqur olması mövzusunda da geniş müzakirələrə yer verir.

Cəlaləddin Mənkəberdi, Maqsud Şeyxzadənin Azərbaycan ədəbiyyatında müstəsna yer tutan bir əsəridir. Şeyxzadə, bu əsərlə sadəcə bir tarixi fiquru yox, həm də onun həyatına və mübarizəsinə dair daha dərinlən və ətraflı bir portret təqdim edir. Əsərin xüsusiyyətləri, dərin psixoloji analizlər və estetik baxımdan zəngin dilinin istifadə edilməsi ilə, həm Azərbaycan ədəbiyyatında, həm də dünya ədəbiyyatında əhəmiyyətli bir yer tutur.

Şeyxzadənin hörmətini birə-min artıran bu əsər onun taleyində qara səhifə açdı. O, Stalin rejiminin qəzəbinə tuş gəldi. M.Şeyxzadə 25 il həbs cəzası aldı və uzaq Sibirə – İrkutsk düşərgəsinə göndərildi. M.Şeyxzadə həbs düşərgəsinə göndərilə də, artıq çox qısa səhnə həyatı yaşayan “Cəlaləddin Mənkəberdi” dillər əzbərinə çevrilmişdi. Sadə, axıcı poetik dillə, başdan-baş qəhrəmanlıq eşqi ilə yazılan bu əsər hər kəsin qəlbində özünə yer etmişdi. Çoxları hətta bu əsəri əzbər bilirdi. Necə ki, bizdə “Vaqif”i bilirdilər. Stalin öldü. Nağıllarda söyləndiyi kimi, az sonra bütün zindanların qapısı açıldı, bütünlükdə özü zindan olan Sibir yollarına dikilən gözlər sanki oradan şütüyən qatarlarla qənşər-qənşərə tələsirdilər. Şeyxzadə ikinci Vətən bildiyi Özbəkistana, Daşkəndə – ailəsinə döndü. Allah onu bağışladı, 25 illik həbs cəzasının üçdə bir hissəsini çəkdi, geri döndü və daha 13 il özbək elminə, ədəbiyyatına, mədəniyyətinə əvəzsiz töhfələrini verdi”.

M.Şeyxzadənin "Mirzə Uluğbəy" faciəsi birbaşa Teymurilər dövrünə aid tarixi faciədir. Əsərdə iki mühüm məkan var - rəsədxana və hökmdar sarayı. Ulduzları seyr edən keşikçilər hər ulduzda bir insanı görürlər, hətta onlardan biri Ayı sərkərdə, ulduzları da alay hesab edir. Təbiətən romantik düşüncəyə malik olan bir sənətkar rəsədxananı bədii əsər üçün məkan seçə bilirdi, başqa sözlə, rəsədxanadan, ulduzlardan danışmaq romantik əhval-ruhiyyəli insana daha çox yaraşır. Uluğbəyin bir obraz kimi bütün davranış və düşüncələrində romantik əhval-ruhiyyə aparıcıdır. Uluğbəyin söylədiyi "Dedim insanlara: baxın səmaya, Bənzəyin saflıqda ulduza, Aya" fikri də bunu təsdiq edir. O, idrakı və

elmi cəmiyyətin inkişafının əsası kimi irəli sürəndə də romantik əhval-ruhiyyənin daşıyıcısı kimi görünür.

Gülüşi və şeiri insanların qisməti hesab edən, din və millət ayrılığına "yox" deyən, yaratdığı Ulduz cədvəli ilə fəxr edib getdiyi yolu işıqlı ulduz yolu adlandıran, ölüm, qan, ədavət əleyhinə mübarizə aparan, qəlblərə hakim olan məhəbbəti alqışlayan, ümidi insanlar üçün əbədi yolçu kimi görən Mirzə Uluğbəy necə romantik düşüncəli qəhrəman deməmək olar?! M.Şeyxzadənin Uluğbəy obrazında Hüseyn Cavidin Topal Teymur və Səyavuş obrazları birləşir. Uluğbəy əmisi uşaqlarının davasını pisləyəndə, Teymurilər arasındakı ədavətə son qoymağa çağırış edəndə, birbaşa qardaş qırğını lənətləyən Topal Teymuru xatırladır, oğlu tərəfindən atasının - Uluğbəyin ölümünə fitva verilərkən gözlərimiz önündə dayılarının xəyanətinin qurbanı olan Səyavuş canlanır.

Mirzə Uluğbəy qan tökməmək naminə hakimiyyəti müəyyən şərtlərlə təhvil verməyə məcbur olur. Hakimiyyət onun üçün mənsəb, var-dövlət mənbəyi yox xalqa xeyir vermək, dövləti ədalətlə idarə etməkdə:

Mən gedərəm, qəlbim qalar doğma ölkəmdə.

Xatırlayar neçə oba, neçə kənd məni.

Amma şayəd Səmərqəndi mən görməsəm də,

Deyirəm ki, görər yəqin Səmərqənd məni. (1, s. 490)

Professor Naim Kərimovun yazdığına görə, illərlə üzərində çalışdığı "Əbu Reyhan Biruni" əsəri isə izsiz-tozsuz itmişdi. Bu, onun sayca üçüncü pyesi idi. Sibir düşərgəsindən qayıtdıqdan sonra səhhətində daim nasazlıqlar ortaya çıxan M.Şeyxzadə xəstəxanada yatarkən də bu əsər üzərində işləyir, tamamlamağa çalışırdı. Lakin əcəl macal vermədi. Elə xəstəxanada ürəyi dayanan dramaturqun həmin pyesi də oradaca yoxa çıxmışdı. Bu da talenin növbəti acı bir səhifəsi. "Cəlaləddin Mənkəberdi" beş pərdəli səkkiz şəkili faciə-dir. Əsərdəki hadisələr XIII yüzilin birinci yarısında Türkünstanda baş verir. Cəlaləddin Mənkəberdi tarixi şəxsiyyət olmuşdur. Əslində, bu əsərində müəllif türk qəhrəmanlığını, türkün əyilməzliyini əks etdirir. (3. s 16)

Maqsud Şeyxzadə, həm Azərbaycan, həm də Özbək şeirinin parlaq nümayəndələrindən biridir. Onun şeirlərində həyatın, təbiətin və cəmiyyətin müxtəlif təzahürləri üzərində düşüncələrini sərbəst və dərin bir şəkildə əks etdirmişdir. Şeyxzadənin poeziyası, oxucusunu yalnız estetik cəhətdən deyil, həm də mənəvi olaraq zənginləşdirir. Onun yaradıcılığı, Azərbaycan və Özbək ədəbiyyatında dərin izlər buraxmış və gələcək nəsillərə böyük bir ədəbi irs qalmışdır.

Beləliklə, Maqsud Şeyxzadənin şeirlərini oxumaq, onun bədii dünyasını dərk etmək, həm də insanın daxili aləmi və cəmiyyətlə olan münasibətlərini daha dərinləndirən anlamaq deməkdir. Bu şeirlər, həm də Azərbaycanın ədəbiyyatına, mədəniyyətinə və millətinə olan sevgisini ifadə edən dəyərli bir mirasdır.

M. Şeyxzadə təkcə şeir, poema, pyes və məqalələrində deyil, bütün yaradıcılığında iki xalqın adından cəsarətlə danışmış. O, özbək klassik

ədəbiyyatını öyrənib, tədqiq edib, özbək ədəbiyyatı tarixini, ədəbiyyatşünaslıq nəzəriyyəsini təkmilləşdirib, onu yeni-yeni elmi axtarışlarla zənginləşdirib.

ƏDƏBİYYAT

1. Elman Quliyev. Türk xalqları ədəbiyyatı. Elm və təhsil. Bakı 2025
2. Azər Turan.. Ədəbiyyat qəzeti. 25.12.2018
3. Almaz Binnətova. İki xalqın oğlu Maqsud Şeyxzadə. Bakı. Elm və təhsil 2019
4. Kamran Əliyev. Maqsud Şeyxzadə və romantik bədii düşüncə...Ədəbiyyat qəzeti 22.01.2019
5. Mahmud Kaşğarlı. Beynəlxalq elmi jurnal. Cild III N I

DOI: 10.52773/tsuull.conf.2025/WCZC3451

TÜRK HALK GELENEĞİNDE HOCA NASREDDİN: MİZAHIN VE HİKMETİN SİMGESİ

Маметова Дильфуза Алимовна

*Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Түркістан қ-сы, Қазақстан
dilfuza.mametova@ayu.edu.kz*

Алтынбекова Ақерке Ерболатқызы

*Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Филология факультеті, 3-курс Түркітану мамандығы, ФТУ-211 тобының
студенті
Akerke.Altynbekova2022@ayu.edu.kz*

Аңдатпа

Бұл жұмыста Түрік халық әдебиетінің ең маңызды күлкі кейіпкерлерінің бірі болып табылатын Қожанасырдың әзілдері зерттелген. Қожанасырдың халық арасында қандай орын алатыны, әзілдерінің қандай әлеуметтік, моральдық және мәдени құндылықтарға назар аударғаны талданған. Оның әзілдерінде тек күлдіру мақсаты ғана емес, сондай-ақ ойландырып, сұрақ қойдыру және тәрбиелеу функциялары бар екені атап өтілген. Қожанасырдың күлкі түсінігі халықтың өмір салтымен тығыз байланысқан, жеке тұлғаның өзіне және қоғамға сұрақ қоюына мүмкіндік берген. Әзілдерінде көрсеткен зейінділігі, дайын жауаптар мен нәзік әзілдер Қожанасырды ғасырлар бойы халықтың жадысында сақтап қалған элементтер болып табылады. Осы тұрғыда, жұмыста Қожанасырдың халық мәдениетіндегі орны, әзілдерінің хабарлары және заманауи құндылықтармен байланысы қаралып, бағаланған

Кілт сөздер: Қожанасыр, Түрік халық әдебиеті, әзіл, күлкі, халық мәдениеті, ауызша дәстүр.

Аннотация

В данной работе проанализированы анекдоты одного из самых значимых юмористических персонажей турецкой народной литературы — Насреддина Ходжи. Рассматривается, какое место он занимает среди народа, на какие социальные, нравственные и культурные ценности указывают его шутки. Отмечено, что в его анекдотах цель — не только развлечение, но и заставить задуматься, задать вопросы и обучить. Юмор Ходжи тесно связан с повседневной жизнью народа и предоставляет

MUNDARIJA

Hüseynova Mahirə Nağı qızı. AZƏRBAYCAN VƏ ÖZBƏK DİLLƏRİNDƏ HİDRONİMİK VAHİDLƏRİN MÜQAYİSƏLİ-LİNQVİSTİK TƏHLİLİ	5
Зулпукаров Капар, Талипова Сахида Эргешбаевна. ОБ ОДНОМ ПОДХОДЕ К СРАВНИТЕЛЬНОЙ ХАРАКТЕРИСТИКЕ ГРАММАТИЧЕСКИХ ФУНКЦИЙ ПАДЕЖНЫХ СУФФИКСОВ В УЗБЕКСКОМ И КЫРГЫЗСКОМ ЯЗЫКАХ	12
Adilbekova Elmira Seytimovna, Сұлтан Саният Бауыржанқызы. ABAY ESERLERİNDE İDEAL İNSAN: AHLÂK, BILGI VE İRFAN EKSENİNDE İNSAN-I KÂMİL	21
Sulton Tulu. "DADA QO'RQUT KITOBİ"NING YANGI TOPILGAN BURSA QO'LYOZMASI	30
Найманбай Айнұр Рахымбердіқызы. АБАЙ ҚҰНАНБАЙҰЛЫ ПОЭЗИЯСЫ ЖӘНЕ ШЫҒЫСТЫҚ САРЫН	37
Самситова Луиза Хамзиновна. ЯЗЫКОВАЯ ПОЛИТИКА И ОБРАЗОВАНИЕ В РЕСПУБЛИКЕ БАШКОРТОСТАН	44
Mirvari İsmayilova Abbas qızı. AZƏRBAYCAN MƏTBƏX MƏDƏNİYYƏTİNİN MİLLİ İDENTİKLİYİ (və yaxud etnokulturoloji səciyyəsi)	52
Mustafa NERKİZ. KAZAK VE ÖZBEK ATASÖZLERİNDEN HAREKETLE KOLEKTİF BİLİNÇ VE BİRLİK KAVRAMI	65
Қ.С.Қалыбаева. ӨЗБЕК ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛДЕРІНДЕГІ ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРДЕГІ ОРТАҚ ТАНЫМ: ЭТНОЛИНГВИСТИКАЛЫҚ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ	74
Mavlonova Klaraxon Mahmudovna. MATN TUZILISHINI BELGILOVCHI KOMPONENTLAR TAHLILI	81
Кобыскан Александр Степанович. ЛЕТНИЕ ЛАГЕРЯ КАК ПРОСТРАНСТВО ЭТНОЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ДЕТЕЙ: ОПЫТ БАШКОРТОСТАНА	87
Kambarova Saodat Irkinovna. O'QUVCHILARNING OBRAZLI TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHGA DOIR YONDASHUVLAR	95
I SHU'BA. TURKIY XALQLAR ADABIYOTI VA XALQ OG'ZAKI IJODI MASALALARI	
Ubaydullayeva Rayxon Abdujalil qizi. AHMAD A'ZAMNING "RO'YO YOXUD G'ULISTONGA SAFAR" ASARIDA INTERYER TASVIRI	101
Sayali Safarova. "AZƏRBAYCAN OĞLU ÖZBƏK ŞAİRİ" MAQSUD ŞEYXZADƏ YARADICILIĞINA NƏZƏR	107
Маметова Дильфуза Алимовна, Алтынбекова Ақерке Ерболатқызы. TÜRK HALK GELENEĞİNDE HOCA NASREDDİN: MİZAHIN VE HİKMETİN SİMGESİ	113
Адилбекова Эльмира Сейтимовна, Берікқызы Сая. TÜRK DESTAN ÇALIŞMALARI VE EPIK GELENEKLERİ HAKKINDA BAZI	123

